ESKİ TÜRKÇE'DEKİ T-'Lİ KELİMELERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİ'NDEKİ İKİLİ ŞEKİLLERİ*

Yard. Doç. Dr. Birsel ORUÇ ASLAN**

ÖZET

Bu yazıda Eski Türkçede /t/ ile başlayan kelimelerden bazılarının bugün kullandığımız şekilleri ve bunlardan türemiş yapılar ele alınarak bugün hem t- hem de d- ile başlayan şekiller tesbit edilmiş ve bunun sebepleri araştırılarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

***Anahtar kelimeler:** Türkiye Türkçesi, Eski Türkçe, kelime, ikili şekiller.*

Eski Türkçede kelime başında *d-* sesi yoktur. Fakat Türk dillerinde *d*, köklü bir ses olarak Ana Altaycadaki *d* sesinin karşılığıdır. Ural-Altay ana dilinde bu ses *δ: đ* ile temsil edilmiştir. Ana Türkçedeki *d* sesinin *δ: đ* fonemine yakın bir ses olduğu anlaşılmaktadır. Ana Türkçede bu ses, yalnız kelime içinde ve kelime sonunda kullanılmıştır. Mes. Ana Alt. *edi* "sahip, hükümdar": Moğ. *eδen* ~ Man.Tung. *edí, eδi* "koca", *eδen* "hâkim, sahip" ~ Türk. *edi* "sahip, hâkim, Tanrı".[1] Bu ses Ana Altayca'da ise kelime başında da kullanılır. *đ* - sesi Moğolca ve Tunguzcada olduğu gibi kalmış, Türkçede ise daha Ana Türkçe çağında *y-* olmuştur: Mes. Moğ. *dayin* ~ Türkçe *yağı*, Moğ. *dayir* ~ Türkçe *yağız* gibi.[2]

---

* Bu yazı 26-29 Eylül 2000 yılında Çeşme'de düzenlenen IV. Türk Dili Kurultayı'nda sunulmak üzere hazırlanmış, programa alınmış, fakat sunulamamıştır. Daha sonra bazı bilgiler güncelleştirilmiştir.

** BAÜ NEF Türkçe Eğt. Blm. Öğr. Üyesi.

[1] V.İ.Tsintsius, "K Etimologii Altayskih Terminov Rodstva", *Oçerki Sravnitel'noy Leksikologii Altayskih Yazıkov*, *ede~edi md., s.49 ve devamı, Leningrad, 1972.

[2] *Türk Ans.*, C. 12, s. 165; M. Ölmez, "Ana Altayca Sözbaşı *đ* -", *TDA*, 1991, s. 167-190; Emine Ceylan, "İlk Türkçe *đ* Foneminin Çuvaşça ve Mançucadaki Gelişimi, *TDA*, 1992, s. 109-120

Uygur Türkçesinde *d-* ile başlayan kelimeler de Türkçeye diğer dillerden (özellikle Sanskritçe ve Soğdça'dan) geçmiştir. Mes. *daniş* < Skr. *dhanistha* "bir yıldız adı", *darm* < Skr. *dharma* "akîde", *darni* < Skr. *dharani* "büyü, sihir", *dıdım* < Soğd. *dīdīm* "taş, taç", *dın* < Soğd. *dön* "din, mezhep", *dian* ~ *diyan* < Skr. *dhyāna* "istiğrak, Altı veya On erdemden biri"[3] ve benzeri kelimeler Türkçe değildir.

Eski Türkçeye baktığımızda kelimelerin *d-* yumuşak (ötümlü, tonlu) ünsüzünün sert (ötümsüz, tonsuz) karşılığı olan *t-* ile başladığını görürüz. Yazıyla tesbit edebildiğimiz Göktürk devresinde *t-*'li kelimelerin Runik Türk harflerinden kalın ünlülü kelimeler için kalın *š-* "T", ince ünlülü kelimeler için ince *t-* "t" işâreti ile karşılanması, Türkçede kalın ve ince olmak üzere iki *t* sesinin olduğunu düşündürmektedir. Mesela *+okuz* zuqT (KT, Güney, 2), *šogsık* KSGuT (KT, Güney, 2), *šutup* pTuT (KT, Doğu, 11), *šaşıkmış* smKŞT (KT, Doğu, 11), *šaşra* aRŞT (KT, Doğu, 11), *šoŋtamış* ŞmTKOT (*+oktamış*, BK, Doğu, 2) vb. kelimeler kalın *š-* ile yazılmış; *törüg* gürüt (KT, Doğu, 3), *tizligig* gglzit (KT, Doğu, 2), *tıŋla-* aLH ıt (KT, Güney, 2) gibi kelimeler de ince *t-* ile yazılmıştır. Son örneğimiz *tıŋla-* ince *t-* ile yazıldığı halde kalın sıradan okunmuştur. Bunun sebebi, bünyesinde bulunan *ŋ* nazal sesi olsa gerek. Orhun abidelerinde *t* gibi başka ünsüzler de kalın ve ince olmak üzere iki şekilde bulunurlar. Bunlar *b, d, l, g (ġ), k (ķ), n, r, s, ş, y* gibi seslerdir.[4]

Dilde zaman içinde bir takım ses değişmeleri olur. İlk Türkçe örneklerinde gördüğümüz kelimeler bugün aynı sesleri içermeyebilir. Bu tür ses değişimlerinden biri de Oğuzcada görülmektedir. Kelime başında *t->d-* değişimi Oğuzcanın en bariz özelliklerinden biridir. Öyle ki, bu durum DLT'de de dile getirilmiştir. Kaşgarlı; "Oğuzlarla onlara yakın olanlar kelimedeki ت =*t-* harfini د =*d-* harfine çevirirler. Türkler (Karahanlılar) deveye "تۏی = *tewey*", bunlar "دوی = *devey*" derler[5] diyerek, baştaki *t-* seslerinin Oğuzcada daha o dönemden (yani XI. yüzyıldan) itibaren *d-*'leşmeğe başladığını belirtir. Ayrıca "Sondaki bazı *-t*'ler de *-d* olur. Mes.: اوت = *öt* > اود = *öd*, gibi" der.[6]

Kaşgarlı iç seslerdeki *t-d* durumu için de bunun tam tersini söylemektedir: "Öz Türklerin dilinde bulunan d *-d* harfi, Oğuzlarda t *-t* olur. Türkler hançer için "بگدا = *bügde*", Oğuzlar "بکتا = *bükte*" derler. Bunun gibi Türkler iğdeye "یگده = *yigde*" یکتا = *yikte*" derler.[7]

Fakat Z. Korkmaz *t->d-* değişiminin o dönemde yeni başlamış olduğunu söyler[8].

13. 14. yüzyıllara baktığımızda bu dönemde *t->d-* değişimi sonucunda kelimelerin her iki şeklinin de karışık olarak kullanıldığını görüyoruz: *dur-* / *šur-* طور / دور ; *dağıl-* / *šağıl-* طاغل / داغل; *datlu* / *šatlu* طاتلو / داتلو ; vb.[9] Dikkat edilirse bu örnekler genellikle kalın ünlülüdür.

Bunun yanısıra *d-*'leşenler de şunlardır: *der* "ter", *dilkü* "tilki", *ditre-* "titre-", *dut-* "tut-", *düken-* "tüken-" gibi bugün yine *t-*'li kullanılan ve daha ziyâde ince ünlülü kelimelerdir.[10]

---

[3] A. Caferoğlu, *EUTS*, d md., s. 66-67.

[4] M. Ergin, *Orhun Abideleri*, 8. Baskı, s.150-151.

[5] *DLT*, C. I, s.31.

[6] *age.*, C. I, 31.

[7] *age.*, C. I, s.31.

[8] *TDAY-Belleten 1973-74*, Ankara 1974, s.41-48.

[9] M. Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul 1995, s.90.

[10] F.K.Timurtaş, *ETTG*, §·94

M. Ergin de *t->d-* değişimi için şunları söylemektedir: "*t-d* değişikliği de kelime başında görülen ve Batı Türkçesinde geniş ölçüde vuku bulan bir değişikliktir. Türkçede kelime başındaki *d*'ler Eski Türkçede hep *t* şeklinde idi. Eski Türkçede kelime başındaki bazı *t*'ler sonradan Batı Türkçesinde *d* olmuştur: *til* > *dil, timek* > *dimek, šaş* > *dış, turmak* > *durmak, šolu* > *dolu, tüz* > *düz, taḳı* > *daḳı* > *daḥı* misallerinde olduğu gibi. Kelime başındaki *t*'lerin *d* olması hem zaman, hem saha bakımından karışık bir manzara arzetmektedir. Eski Türkçede bazı *t*'ler Eski Anadolu Türkçesinde *d* olmuşken Osmanlıcadan sonra bugünkü Türkçede tekrar *t*'ye dönmüştür: *türlüg* > *dürlü* > *türlü, tutmaḳ*> *dutmaḳ* > *tutmaḳ, taḳaġuḳ* > *davuḳ, tilkü* > *dilkü* > *tilki*'de olduğu gibi. Buna karşılık *taş* - *daş* "dış", *tolu* - *dolu, tavar* - *davar, tügme* - *düğme, turmaḳ* - *durmaḳ* gibi *t* ve *d* bakımından Eski Anadolu Türkçesinde karışık kullanıldıkları anlaşılan bir kısım kelimeler bugünkü Türkçede kesin olarak *d* tarafına geçmişlerdir. Demek ki Batı Türkçesinde Eski Türkçeden sonra görülen *t* - *d* değişikliğinin yanında bir de devrenin içinde *d* - *t* değişikliği görülmektedir. *t* - *d* değişikliğinin ağırlık merkezi Eski Anadolu Türkçesinin içindedir. Yani Batı Türkçesinde *d* olan *t*'lerin hemen hemen hepsi Eski Anadolu Devresinde *d* olmuşlardır. Bunların sadece küçük bir kısmı değişmesini sonradan tamamlamıştır. *d*'lerin *t* olması ise Batı Türkçesinde Eski Anadolu Türkçesinden sonra vuku bulmuş, böylece Eski Anadolunun bir çok *d*'leri tekrar *t*'ye dönmüştür. Yani *t* - *d* bakımından Eski Anadolu Türkçesi bugünkü Türkçeden daha çok *d* tarafındadır. Batı Türkçesinde Osmanlı ve Azeri sahaları arasında da *t* - *d* bakımından fark vardır. Meselâ Osmanlı sahasındaki *dök-, düş-, dik-* kelimeleri Azeri sahasında *tök-, tüş-, tik-* olduğu halde Osmanlı sahasındaki *taş, tuz* kelimeleri Azeri sahasında *daş, duz* şeklindedir.[11] Bu kelimeler Oğuzcanın bir başka kolu olan Türkmencede de d-'li şekildedir.[12]

Bugünkü duruma bakacak olursak, Türkiye Türkçesinde *t-* ve *d-*'li şekillerde görülen bazı kelimelerin aynı kökten geldiğini görürüz. *šaş* "dış" kökünden gelen *taşra* ve *dış, dışarı;, tün* "gece"den gelen *tüne-* "gecelemek", *tünaydın* ve *dün*[13]; *tanı-*'tan *tanı-, tanış-, tanıdık, tanışık, tanıt-* vb. ve *danış-, danışma, danışman, danışıklı, danıştay, danışıl-* vb.; *tın-*'tan *tın-, tını; tıj*'dan "ses, seda, ses perdesi, ton" *dinle-* ; *šo-*'tan *šoḳ* ve *doy-, dolu, dolunay*" gibi kelimeler bugün aynı kökten geldikleri halde farklı şekillerde gelişime uğrayan kelimelerdir.

Bunları tek tek ele alacak olursak:

taş ET.'de T*š*- ile yazılan bir kelimedir. "ŞT" şeklinde *š-* ve *ş* ile yazılmıştır ve "dış, dışarı" anlamındadır, ve bugün *d-*'li "dış" şeklindedir. *taşra*; *šaş+ra* ise "bir ülkenin başşehri veye en önemli şehirleri dışındaki yerlerin hepsi, dışarlık" anlamıyla kalıplaşmıştır ve *t-*'li kullanılmaktadır. Bunun gibi *taş-* "1. Sıvı madde için, içinde bulundukları kaba sığmayacak kadar çoğalma veya kabarma yüzünden kenarları aşmak, 2. Akarsular için, yatağından çıkarak çevresini kaplamak, 3. Bulunduğu yüzeyden geniş gelerek kenarları aşmak, 4. Mec: Öfke, sabırsızlık ve heyecan yüzünden kendini tutamamak", taşım, taşır- gibi şekillerde de *t-*'li kullanılmaktadır.

tanu- fiilinden bugün kullanılan *tanık* < *šanuḳ, tanı-, tanı* "hastalık teşhisi", *tanış-, tanışık, tanıdık, tanıt-, tanıtma* gibi şekiller *t-*'li; *danış-* "bir iş için bilgi almak,

---

[11] M.Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, § 101

[12] N.K. Dimitriyev, "Fonetiçeskiye Zakonomernosti Naçala i Kontsa Tyurkskogo Slova", *İsledovaniye Po Sravnitel'noy Grammatike Tyurkskih Yazıkov I, Fonetika*, Moskova, 1955.

[13] M. Kara, *Ayrı Düşmüş Kelimeler*, Çağlar Yay., Ank. 2004, s.63.

görüş almak, müracaat etmek", *danışma* (bürosu), *danışman, danışmanlık, danışıl-, danışıklı* gibi şekiller de yine aynı kökten gelmesine rağmen *d*-'li durumdadır.[14]

tın- "dinlemek" tan *tın-* 1. önem vermek, ilgilenmek, kulak asmak, 2. ses çıkarmak", *tınma-* "1. aldırış etmemek, 2. ses çıkarmamak", *tını* "1. Türlü müzik araçlarının verdiği sesleri birbirinden ayırt etmeyi sağlayan ses özelliği, 2. Bir cismin titreşiminden çıkan sesi, başka nitelikteki bir cisimden aynı yükseklikte olarak çıkan sesten ayırt ettiren özellik[15] ve *tıŋ* yansıma kelimesinden "bir nesnenin çıkardığı ses" *tın* (yine aynı anlam) ve *dinlemek* "1. dinlemek, işitmek için kulak vermek, 2. Birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince davranmak, 3. Uymak, baş eğmek, itaat etmek, 4. Kulakla veya dinleme aletiyle hastayı muayene etmek", *dinleme, dinlendirme, dinlendirmek, dinlenmek* "1. Güç kazanmak için çalışmaya ara vermek, yorgunluğunu gidermek, istirhat etmek, 2. Önemsenmek, öğüdü yerine getirmek, 3. Bazı yiyeceklerin ve içeceklerin tadını arttırmak v.b. sebeplerle bir süre bekletmek", *dinleti* "sanatçıların müzik eserlerini bir topluluğa çalması veya söylemesi, konser", *dinletme, dinletmek, dinleyici, dinleyiş* gibi kelimeler de *d*-'li kullanılmaktadır.[16] DLT'te *tıŋ* şu şekillerde geçmektedir:

تنكلادى: *tıŋladı* = ار سؤز تنكلا دى *er söz tıŋladı*= adam söz dinledi (تنكلاماق -- تنكلار *tıŋar- tıŋlamaḳ*[17]. Yine DLT'de *tıŋladı* تنكيلادى *neŋ tıŋladı* نانك تنكيلادى (*tıŋlar* تنكيلار– *tıŋlamak (mek)* تنكيلامك.[18] Burada Besim Atalay'ın notunu görüyoruz: "Bu fiil basma nüshada تنكيلاماك şeklinde ise de, doğrusu تنكيلاماق *tıŋlamaḳ*'tır. Yazma nüshada önceden تنكيلاماك şeklinde iken düzeltilerek تنكيلامالق şekline konulmuştur", demektedir.[19]

Hamza Zülfikar da *tıŋ* kökünü yansıma ses saymakta ve bu köke dayalı kelimeleri sıralamaktadır: *tıŋlamaḳ* "(ağır bir şey) yere düşerken ses vermek" demekte ve kaynak olarak DLT'ü göstermektedir. Daha sonra *tıngıldama* "tıngırdama", *tıngıldamaḳ* "tıngırdamak", *tıngıldatmaḳ* "tıngırdatmak", *tıngıltı* "tıngıltı, tıngılama sesi", *tıngır* "1. Boş, 2. Madenî eşyanın yere düşmesiyle çıkan ses, 3. Çinko, teneke ya da bakırdan yapılmış leğen, kova vb. şeyler, 4. Kurumuş çam ağacının kökü", *tıngıraḳ* "1. Hayvanların boynuna takılan çıngırak, çan 2. Havan, dibek", *tıngırdama* "tıngır tıngır ötme, ses çıkarma", *tıngırdamaḳ* "1. Tambura gibi ince, kuru ve çınlamalı, metalik ses çıkarmak, 2. Boş yere, gereksiz konuşmak, 3. Alay konusu ol-, 4. Çocuk yavaş yavaş ağlamak, 5. Hafif gürültü etmek, 6. Hafifçe kaynamak, 7. Ölmek", *tıngırdat-* "1. Tıngırtı çıkarmak, 2. Çalgıyı şöyle böyle çalmak, 3. Hafifçe kaynatmak, 4. Alay etmek", *tıngır mıngır* "Bir iş yapılırken çıkan sesin kuru, çınlamalı, yankılı olduğunu bildirir", *tıngırtı* "tıngırdama sesi", *tıjlamaḳ* "dinlemek", *tıjlatmak* "dinletmek", *tını* "bir cismin titreşiminden çıkan ses", *tınḳa, tınḳı* "teneke leğen", *tınkıltı* "tıngırtı, dımbırtı", *tınlamaḳ* "1. Çıkan ses tın diye biraz sürüp gitmek, çınlamak, 2. Ses vermek, söylemek" *tınlamamak* "aldırış etmemek, önemsememek", *tınmak* "ses çıkarmak", *tınmamak* "1. Ses çıkarmamak, 2. Aldırış etmemek", *tıñsırıḳ* "aksırık, hapşırık", *tıñsırıklı* "sık sık aksıran", *tıñsırmaḳ* "aksırmak, hapşurmak", *tıntın* "1.

[14] *TS*, C.I, s.338; C.II, s.1413-1414.

[15] *TS*, C.II, s.1471.

[16] *TS*, C.I, s.379.

[17] *DLT*, C.III, s.403.

[18] *age*, C. III, s.404.

[19] Ayrıca bkz. Kaya Türkay, "Kaşgarlı'nın Derlediği Yansıma Sözcükler", *Ö. A. Aksoy Armağanı*, s.248.

Bilgisiz, 2. Boş", *tın tın ötmek* "tın tın vurmak tın tın çınlamak" gibi pek çoğu bugün Anadolu'da kullanılan örnekler verilmiştir.[20]

to- "doymak" fiilinden bugün *tok* <*to-k* kelimesi isim olarak ve *t-*'li şekilde "aç olmayan, tok, açlığını gidermiş, doymuş"[21] anlamlarında kullanılmıştır. Yine aynı kökten gelen *doy-* şekli ise *t-> d-* değişimine uğramış ve E.T. *tod-*> TT. *doy-* olmuştur. Bu kelimelerin yanısıra yine *to-*'tan geldiğini söyleyebileceğimiz *dolu, dolunay, dolum* gibi kelimeler *d-*'li iken, yine *top* <**to-p, toplu* "toplu, bir arada bulunan, hafif kilolu olan" gibi kelimeler de *t-*'li şekildedir.

(Not: E.T.'de bu kök ile yapılan kelimeler: *tok, tokuç* "tok er", *tod-* "doymak", *todgurmak* "doyurmak", *todunçsuz* "doymaz", *todurmak* "doyurmak", *toşkurmak* "doldurmak", *toşmak* "dolmak, dolmuş olmak", *tot* "bütün, hep, tekmil", *tolı* "dolu, tam", *tolu* "çok dolu", *tolum* "tam, mükemmel", *tolun* "dopdolu, hep, dolunay", *top* "bütün, hep, top yekün", *toptolu* "toplu, bir arada", gibi kelimelerin bu kökle ilgisi açıkça ortadadır.)

tün "gece, karanlık" kelimesi bugün *dün* şeklinde "dün, geçmiş olan gün" anlamıyla hem şekil hem de biraz anlam değiştirerek kullanılırken; *tüne-* "gecelemek" fiili *t-*'li şekilde asıl anlama bağlı olarak kullanılmaktadır.

Bu değişimin veya değişmemenin sebeplerini arayacak olursak öncelikle ünsüzlerin fonetiksel değerlerini göz önüne almamız gerekir. /t/ ve /d/ ünsüzlerinin özellikleri şu şekilde sıralanabilir.

/t/ ünsüzü *patlamalı* ünsüzler grubunda çıkış noktasına göre *dişsesi* veya *dişardı* ünsüzüdür ve ötümsüzdür. Zaman zaman bazı kelimelerin söylenişinde hatta gibi çift ses durumunda ikinci *t* sesi *dilucu - damakönü* sesbirimine dönüşebilir.[22]

/d/ ünsüzü ise yine *patlamalı* ünsüzler grubunda *ötümlü, dişardı* ünsüzüdür. Bazı kelimelerde, özellikle çift ses durumunda ikinci *d* sesi de ikinci *t* sesi gibi *dilucu – damakönü* ünsüzüne dönüşebilir.[23]

/t/ ve /d/ ünsüzlerinin özelliklerinin yanısıra *t-> d-* değişimini etkilediğini düşündüğümüz diğer ünsüzlerin de durumunu gözden geçirmemiz gerekir:

/k/ ünsüzü dil ardı-yumuşak damak ve dil önü-sert damak ünsüzü olarak hem kalın hem incesi bulunan bir ses birimdir. Bu ses Türkçe kelimelerde ET'de ve bugünkü Türkiye Türkçesinde ünlü-ünsüz uyumuna bağlı olarak kullanılmıştır.

Verilen bilgiler ışığında düşünecek olursak Türkçedeki ses değişimlerinin seslerin ayırıcı özelliklerine göre oluştuğunu söyleyebiliriz. Oğuzcada görülen değişikliklerin diğer şivelerde görülmemesi veya farklı yöndeki seyri herşeyden önce bize bu şivelerin kendilerine has bir keyfiyeti olduğunu göstermektedir. Oğuzcadaki eğilim de *d-*'leşmeden yanadır. Yalnız Muharrem Ergin'in de dediği gibi Eski Anadolu Türkçesinde *d-* ile söylenen kelimelerden bazıları Osmanlı Türkçesinde ve sonraki dönemde aslına dönüşmüş, *t-*'leşmiş, *t->d-* karışık olarak kullanılanlardan bir kısmı *t-*'li kalırken bir kısmı da *d-*'li şeklini devam ettirmiştir. Bunun sebeplerini tam olarak değilse de birkaç şekilde açıklayabiliriz:

Birincisi Türkçedeki sadeleşme akımı ile başlayan ve daha sonra İstanbul Türkçesinin kabul edildiği standart bir dile doğru yöneliş ki bu, dilde İstanbul söyleyişini

---

[20] H. Zülfikar, *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler*, s. 647-48-49.

[21] TS, C.II, s.1479.

[22] Ö. Demircan, *Türkçenin Sesdizimi*, s.45.

[23] *age*, s. 46.

ön plana çıkarmıştır; ikincisi kelimelerin bünyesinde bulunan seslerin birbirleriyle olan etkileşimleri --buraya seslerin patlamalı, ötümlü-ötümsüz, patlamalı-sızmalı, sızmalı, geniz, yan, çarpmalı, yarı ünlü gibi durumlar girmektedir--; zayıf olmakla birlikte bir üçüncü sebep de birlikte kullanıldıkları kelimelerin etkisi.

Bugün bu gibi ses değişmelerinin Türkiye Türkçesinde yazı dilinde çok fazla görülmemesinin en önemli sebebi ise Türkiye Türkçesinin standartlaşmış bir yazı diline sahip olmasıdır. Ancak ses değişimleri ve gelişimleri, ağızlarında yine devam etmektedir. Standart dilde artık bir takım kurallar oluşmuş, yerleşmiş ve kalıplaşmış durumdadır ve dil en azından fonetiksel (ses değerindeki) değişimlere kapalı konuma gelmiştir.

KAYNAKLAR

AKSAN, Doğan (1995). *Her Yönüyle Dil 1-2-3*, TDK Yayınları: 439, Ankara.

ARAT, R.R. (1979). *Kutadgu Bilig III - İndeks* - Haz. K. Eraslan, O. F. Sertkaya, N. Yüce, İstanbul.

ATALAY, Besim (Çev.) (1985). *Divanü Lügat-it Türk Tercümesi I-II-III-IV*, TDK Yayınları:521-524, Ankara.

CAFEROĞLU, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul.

CEYLAN, Emine (1992). "İlk Türkçe *d* Foneminin Çuvaşça ve Mançucadaki Gelişimi" *Türk Dilleri Araştırmaları*, TDA Dizisi: 4, s. 109-120, Ankara.

DEMİRCAN, Ömer (1996). *Türkçenin Sesdizimi*, Der Yayınları, İstanbul.

DİLÇİN, Cem (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.

D.L.T. Dizini, TDK Yayınları, Ankara 1972.

ERCİLASUN, A.Bican (1996). "Batı Türkçesinin Doğuşu", *Uluslar arası Türk Dili Kongresi 1988*, TDK Yayınları: 655, Ankara, s.39-45.

EREN, Prof.Dr. Hasan ve diğerleri (1988). *Türkçe Sözlük I, II*, TDK Yayınları, Ankara.

ERGİN, M. (1980). *Orhun Abideleri*, 8. Baskı, İstanbul .

ERGİN, M.(1982). *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yay., 8. Baskı, İstanbul .

GABAİN, A.von (1988). *Eski Türkçenin Grameri*, Çeviri: M. Akalın, TDK. Yayınları: 532, Ankara.

HACIEMİNOĞLU, N. (1991). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, KB Yayınları: 1348, Ankara.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1996). *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları: 638, Ankara.

DİMİTRİYEV, N.K. (1955). "Fonetiçeskiye Zakonomernosti Naçala i Kontsa Tyurkskogo Slova", *İsledovaniye Po Sravnitel'noy Grammatike Tyurkskih Yazıkov I, Fonetika*, Moskova.

KARA, Mehmet (2004). *Ayrı Düşmüş Kelimeler*, Çağlar Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Z.(1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, I-II*, TDK Yayınları: 629, Ankara.

KORKMAZ, Z. (1974). "XI.-XIII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca", *TDAY-Belleten 1973-1974*, TDK Yayınları, Ankara.

MUSTAFAYEV, E.M.-V.G. Şçerbinin (1972). *Rusça-Türkçe Sözlük*, Moskova.

ÖLMEZ, M. (1991). "Ana Altayca Sözbaşı *d* -", *Türk Dilleri Araştırmaları*, TDA Dizisi: 2, s. 167-190, Ankara.

Ömer Asım Aksoy Armağanı, TDK Yayınları, Ankara 1978.

ÖZKAN, M. (1995). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul.

SELEN, Nevin (1979). *Söyleyiş Sesbilimi - Akustik Sesbilim ve Türkiye Türkçesi*, TDKYayınları, Ankara.

ŞÇERBAK, A. M.(1970). *Sravnitel'naya Fonetika Tyurkskih Yazıkov*, Leningrad.

Tarama Sözlüğü II, TDK Yayınları: 212/2 Ankara 1965.

Tarama Sözlüğü V, TDK Yayınları: 212/5 Ankara 1971.

MAHMUTOVA, L.T. ve diğerleri (1977-1981).*Tatar Télénén Anlatmalı Süzlégé*, C. I-III, Kazan Tataristan Kitap Neşriyatı, Kazan.

TEKİN, Prof.Dr. Talât (1988). *Orhon Yazıtları*, TDK Yayınları: 540, Ankara.

TİMURTAŞ, F.K. (1981). *Eski Türkiye Türkçesi Grameri*, 2. Baskı, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

TSİNTSİUS V.İ. (1972). "K Etimologii Altayskih Terminov Rodstva", *Oçerki Sravnitel'noy Leksikologii Altayskih Yazıkov*, *ede~edi md.,s.49-52, Leningrad.

Türk Ansiklopedisi, C. 12 "d" maddesi, s.164-168; C. 31 s.317-318.

ZÜLFİKAR, Hamza (1995). *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler*, TDK Yayınları: 628 Ankara.